

НАСТАВНИ ФИЛМ У АРМИЈИ

Наставни филм у Армији почео се код нас развијати пре шест година, упоредо са општим развојем наше филмске индустрије. Искустава у овој врсти послова није било, а нисмо се могли служити ни искуствима страних армија, не само због тога што нисмо имали прилике да пратимо развој њиховог наставног филма и сагледамо њихова достигнућа, већ и зато и што свака армија према својим посебним погледима на методику у обуци, као и према програму и битним својствима својих људи прилагођава и ствара своје наставне филмове. Зато је и развој нашег наставног филма у почетку ишао још неиспитаним путевима, стваран скромним техничким средствима и извођен неискусним кадровима, који чак нису имали ни довољно јасну претставу о наставном филму. Међутим, иако су наши први наставни филмови, природно, били прилично слаби, они су ипак, као почетнички радови и покушаји, потпуно успели, тако да је и процес рађања нашег наставног филма релативно кратко трајао. Због тога постоје сви услови да га подигнемо до таквог степена да стварно може послужити као помоћно средство наставе и у трупи и у школама.

И баш зато што је наставни филм олакшавао извођење наставе, из године у годину се повећавала потреба за снимањем што већег броја филмова, тако да је планом за 1954 годину предвиђено снимање преко 50 наставних филмова. Поред овога броја већ планираних филмова, који ће бити реализовани, доћи ће у обзир још изванредан број актуелних филмова који ће се снимити и преко плана.

У вези са значајем и улогом филма и прилично широким планом снимања за ову годину — који ће се највероватније наредних година још више проширити — сматрам да би било корисно претрести неколико питања, која могу допринети да још више подигнемо квалитет нашег наставног филма у Армији.

По мом мишљењу, требало би најпре правилно схватити шта је наставни филм, јер је код нас готово одомаћено схватање да се под наставним филмовима подразумевају сви филмови чија садржина има неке везе са чисто војно-стручним знањем, без обзира на који су начин ти филмови рађени и шта дају. Међутим, овде би требало направити извесну разлику и, према намени, циљу и методу обраде, филмове разврстати у три основне групе: праве наставне филмове, методске и показне филмове. Поред тога, сваку од ових врста филмова требало би ближе и одређеније дефинисати и јасно их разграничити, јер се баш због слабог уочавања постојећих разлика наилази на тешкоће које ометају да се добију прави наставни филмови, чему

сада највише и тежимо. С друге стране, кад добијемо јасну претставу о свакој њиховој врсти, онда их према стварним потребама и жељи можемо даље развијати и неговати у њиховом чистом облику, а по потреби и потпуније користити.

Прави наставни филм треба да има наставни карактер, слично предавању које држи наставник. Његова је улога да допуни знања стечена кроз предавања и вежбе; да разјасни извесне ствари које су можда биле тешке за разумевање и да укаже на тежишна питања и начине њиховог схватања. У том циљу, тематика за овакав наставни филм треба да буде извучена из наставног плана и програма, и то у оном облику и обиму како су одговарајуће вежбе или теме у њима и постављене. Филмови чији садржај није усклађен са темама и вежбама из наставног плана и програма — без обзира што могу обрађивати нека питања из војничког живота, рада и војничке обуке — не могу се сврстати у ред правих наставних филмова, јер иако посредно утичу на проширивање војничких знања, ипак се не могу искористити за објашњавање неког наставног питања. Зато је једна од битних карактеристика наставног филма у томе што суштински мора бити повезан са тематиком наставног плана и програма.

Друга битна карактеристика наставног филма је начин његове обраде, који се мора тачно и детаљно објаснити. У почетку се схватало, а такво се мишљење и данас још увек делом одржава, да наставни филмови треба да дају потпуну филмску разраду једне вежбе или теме. У суштини ово мишљење није погрешно, јер наставни филмови ове врсте стварно и дају потпуну целину једне радње, само се поставља питање: да ли је ово и нужно потребно? Свакако није, јер се тиме не само без потребе повећава дужина филма, поскупљује његова производња и продужује време приказивања, већ се тиме не доприноси неком бољем схватању и разумевању суштине ствари. Које би решење по овом питању било најреалније, којим би се ускладиле наведене постојеће супротности — наиме, дужину, поскупљење производње и продужење времена приказивања филма, с једне, и његову потпуност, односно циљ који се жели њим постићи, с друге стране? По мом мишљењу, филм уствари треба да буде тако постављен да даје потпуно тумачење оних делова тема — вежби које, и поред примене најбољих наставних метода, остају недовољно јасне и убедљиве за војнике, односно старешине, пошто је суштина материје која се обрађује такве природе. Начелно, филм не би требало да обрађује читаву материју теме — вежбе, јер би био исувише дуг, већ треба да обради само њихова битна и тежишна питања. У сваком случају, мора се настојати да ток радње, ради потпуног разумевања филма, има свој природни континуитет, али се при томе мора у свом највећем делу задржати на централним и карактеристичним питањима, која морају бити сценариски и режиски довољно истакнута и подвучена, а и што једноставније и потпуније објашњена. Најзад, као што свако уметничко дело, без обзира којој области припадало, као што и уметнички филмови имају свој метод обраде и циљеве који се њима желе постићи, тако исто и наставни филм има свој основни циљ који се

састоји у томе да неку радњу или поступак учини потпуно јасним и да их што снажније и дубље уреже у сећања оних којима је он и намењен. Разлика се појављује у томе што код уметничких филмова сценаристе и режија морају водити рачуна да дужину филма тако подесе да би се углавном испунило двочасовно време за његово приказивање, док наставни филм није толико зависан од времена, већ је, напротив, његова вредност утолико већа, уколико успе да за најкраће време једну ствар учини што јаснијом и схватљивијом онима којима је и намењен.

Да би све горе изнето било јасно, из серије филмова израђених у 1953 години, узео сам као пример наставни филм „Обука у јахању“, у коме је приказан читав процес ове обуке — од прилажења коњу у коњушници, прегледа копита и кова, зауздавања и заседлавања до завршетка обуке у јахању, закључно са теренским јахањем. Међутим, чињеница је да су битна питања у овом филму: узјихивање и сјахивање, изграђивање правилног и сигурног става на коњу; управљање коњем при промени правца кретања, утицај дејства листова ногу, итд., а да су све остале радње другостепеног значаја у овој обуци. Сценариста и надлежни органи који су дали суд о квалитету сценарија, као и филмска режија, нису осетили малопре набројана основна питања, па их нису ни истакли колико је то било стварно нужно за наставну страну филма, због чега се преко ових питања и прешло прилично површно.

Испитивањем је установљено да наставни филмови изазивају знатно веће интересовање код гледалаца кад су комбиновани са цртежима. Због тога графика у наставним филмовима добија велики значај — она одржава напету пажњу гледалаца, тим пре што се поједине ствари у филму могу приказати само помоћу ње (и то много краће него снимањем на терену), а усто она и знатно појевтињава производњу филма.

Трећа битна карактеристика наставног филма је његова непосредност у обради, а то значи одбацивање дугих кадрова и секвенци у уводном делу филма и развоја саме филмске радње, изузев за главна питања. Али, с друге стране, мора се подвући да наставни филмови морају имати довољно инвентивности, односно успешних и оригиналних решења којима се једно питање кроз њих може најбоље и најразумљивије објаснити. Међутим, крупан недостатак великог броја наставних филмова је баш у томе што су решења многих питања у њима стереотипна и неубедљива. А не треба заборавити да се вредност наставног филма мора оцењивати баш по овом мерилу: како и колико се успело да се неко наставно питање на филму умешно, духовито и оригинално обради, тако да гледаоцима после гледања одговарајућег филма остане потпуно јасно урезано у памћењу.

Природно је да на дужину наставног филма утиче број питања која се обрађују и начин на који су та питања сценариски решена. Ово питање нам се може учинити свим једноставно ако га површно посматрамо, али ако дубље уђемо у читав сплет проблема који га условљавају, долазимо до закључка да наставни филмови начелно треба да буду краткометражни и да се време њиховог приказивања

креће у границама од 15 до 30 минута, како не би својом дужином расплињавали пажњу гледалаца. Наравно, ово не треба схватити исувише круто, јер се може дозволити и већа дужина наставног филма ако је суштина питања која се обрађују такве природе да се филм не може скратити без штете по његов квалитет. Међутим, иако су ови закључци правилни са методске тачке гледишта, у пракси се често може наићи и на крајности, наиме, да поједини наставни филмови трају и преко једног часа, као што се нарочито може запазити код приличног броја америчких наставних филмова (о чему ће доцније бити речи).

Наставно-методски филмови разликују се од правих наставних филмова по материји коју обрађују и по самом методу обраде. Они обично обрађују проблематику организације занимања, поглавито из тактичке обуке, наставе гађања са наоружањем, борбене и стројеве обуке, итд. Ово подручје обухвата велики комплекс питања, као што су инструкторско-методска занимања и показне вежбе по многим темама из тактике; начин организације занимања из наставе гађања по ланчаном систему; начин организације занимања из борбене и стројеве обуке, итд. При избору тема за наставно-методске филмове треба узимати оне које су најтеже за извођење и за чије спровођење код старешина не постоје истоветна схватања. Зато им кроз наставно-методске филмове треба дати најпогодније обрасце и узорке извођења обуке.

Док у правим наставним филмовима, као што смо видели, треба обрађивати само најважнија питања неке теме, дотле у наставно-методским филмовима треба обрадити потпун ток једне методске радње, тако да старешине и наставници могу да уоче и схвате потпун процес обраде читаве инструкторско-методске вежбе.

Наставно-методске филмове, као посебну врсту наставних филмова, требало би много више примењивати са циљем да се што више усаврши методска страна у извођењу обуке. Досада, такоређи, нисмо имали ниједан филм ове врсте, а то свакако претставља велики недостатак. Зато сматрам да и ову врсту филма треба примењивати и развијати, јер бисмо помоћу њих могли уједначавати гледишта у извођењу обуке, усавршавати и преносити корисне методе и на оне старешине који их немају у довољној мери, пошто је за изграђивање њихових сопствених метода и личних искустава у настави потребно доста времена.

Ако бисмо извршили упоређење између правих наставних и наставно-методских филмова, могли бисмо уочити да су прави наставни филмови намењени онима који се обучавају, а наставно-методски онима који обучавају друге. Зато први треба да покажу како се изводе поједине радње, а други како треба обучавати старешине да би поједине радње на обуци једнообразно изводили. Док у начелу прави наставни филмови треба да буду краткометражни (до 600 метара), наставно-методски филмови могу бити и дужи.

Наставно-показни филмови су трећа посебна група наставних филмова, која се код нас развијала досада у много већој мери него што је то било потребно. Они не указују на детаље како треба изво-

дити ову или ону радњу и на начине и методе у обуци, већ износе готове радње и поступке. Наиме, ови филмови не доприносе даљем продубљивању знања војника и старешина, већ попут предавања утичу на други начин видети. Иако праве наставне и наставно-методске филмове треба убудуће много озбиљније и стручније развијати и неговати, ипак је интересантна чињеница да већи број писаца сценарија, као и надлежних органа који врше њихов преглед и одобравају њихово снимање, још увек више нагињу ка наставним филмовима позног карактера.

У непосредној вези са правим схватањем шта је наставни филм — о коме смо већ говорили — природно се појављује и питање о ефикасности наставе помоћу филмова. Да бисмо дали одговор и на ово питање, послужимо се резултатима једне анкете која је извршена у Француској армији августа 1948 године са циљем да се установи колике и какве користи пружају наставни филмови. Од укупног броја лица које је анкета обухватила, њих 90% је изјавило да им је много дуже остала у сећању она наставна грађа која је приказивана и филмом као наставним средством. Само овде, наравно, треба подразумевати праве наставне филмове који непосредно објашњавају поједина наставна питања. Иако је резултат ове озбиљне анкете довољно јасан, ипак наставни филм треба схватити само као помоћно средство наставе, и то под условом да има сва обележја доброг наставног филма, јер ће он у противном више послужити као средство за разоноду.

Посматрајући приличан број америчких наставних филмова добио сам утисак да Американци прецењују њихов значај (тим пре што и за многобројна наизглед и у суштини једноставна питања стварају наставне филмове) и да филму придају скоро исти значај као и живој речи предавача. А пошто филм засада још има своје ограничене изражајне могућности, које у данашњим условима свог техничког развоја још не може превазићи, мишљења сам да би за наше потребе било најбоље ако бисмо се оријентисали на снимање само оних наставних филмова којима ће се убудуће моћи постићи несумњиво добри резултати. При томе, свакако, треба водити нарочито много рачуна о избору тема за наставни филм, јер је и то од особите важности за развој нашег наставног филма, уколико се тај развој посматра перспективно. Досада се на избор тема за наставне филмове, изгледа, није гледало са овог становишта, тако да су предлагане теме из разних раздела обуке — почев од обуке појединца па закључно за обуку пука. Међутим, у развоју наставног филма треба се руководити принципом постепености, исто онако као и у обуци, премда ни овде не би требало поставити неке круте и чврсте преграде, које би искључивале убацивање појединих тема и вежби из вишег раздела обуке, ако то налажу нарочите потребе. Да би се извршио што правилнији избор тема за наставне филмове, било би потребно:

— извршити преглед свих наставних планова и програма и установити које теме, односно вежбе, долазе у обзир за снимање, затим одредити тежишна питања за сваку тему, односно вежбу, као и тезе које ће дати шире оквире будућем филму, и

— одредити ред хитности по коме ће се сваке године предлагати одговарајући број филмова за снимање, имајући као грубу оријентацију досадашњи проценат са којим су поједини видови, родови и службе наше Армије учествовали у општем плану снимања наставних филмова.

Пажљивим одабирањем тема из наставног плана и програма, које би требало снимити, и њиховим сврставањем у одговарајуће групе по реду хитности, свака команда — управа донекле би давала основе свом перспективном плану снимања наставних филмова, сагледавала његов обим и правилно утицала на развој наставног филма свога вида — рода. Без једног оваквог система не може се рачунати са планским попуњавањем кинотеке наставним филмовима.

Важно је напоменути да би при одређивању редоследа и тежишта плана снимања наставних филмова требало предвидети следећи ред тема: обука појединца и групе војника, употреба и коришћење оружја и технике, обука одељења, морално-политичко васпитање, обука вода, итд. Међутим, при избору тема за снимање, треба имати у виду погрешно схватање по коме би требало снимити скоро сваку тему из наставног плана и програма и по коме се моћ наставног филма, као помоћног наставног средства, умногоме прецењује. Пре свега, треба напоменути да су могућности наставног филма прилично ограничене због тога што сценариска и режиска решења нису увек најбоља, што слике остају врло кратко на платну, што разни тонови и шумови утичу на слабење пажње гледалаца и, најзад, што само гледање филма захтева стварање извесних навика и одговарајући степен разумевања саме фотографије. Према свему што је досада изнето, избору тема треба прићи са озбиљним разумевањем бројних чињеница, руководећи се при томе основним принципом, тј. перспективом: колико ћемо користити имати од једног таквог филма. Најзад, при избору тема за наставне филмове треба нагласити да у садашњој фази развитка наставног филма првенство треба дати оним филмовима који су намењени ширим војничким масама или највећем делу официрског састава. Филмови који су намењени малом броју људи или специјалиста у Армији, иако су важни и потребни, долазе у други ред хитности и не би требало настојати да и они пошто-пото уђу у план снимања.

По мом мишљењу, било би корисно када би команде — управе организовале службу извештавања о резултатима приказивања свих својих наставних филмова и водиле евиденцију о томе какви су и колики успеси тиме постигнути. Прикупљањем и сређивањем ових података оне би пратиле развој тих филмова и на основу стечених искустава и сугестија, које им пристижу одоздо, добијале правилну оријентацију за наредне филмове који долазе у обзир за снимање. Само обавештавање и прикупљање података може се постићи на више начина, на пример: помоћу појединих екипа које одлазе у трупу ради указивања помоћи и контроле, критиком преко војних часописа, преко званичних извештаја потчињених, итд. Најзад, прикупљањем и сређивањем података о сваком свом филму, команде — управе могу да

одреде и свој став при снимању наставних филмова у идућој години. Значај свих ових питања може се потпуно сагледати ако се имају у виду цена коштања једног наставног филма и постојање релативно великог апарата и инвестиционих средстава за производњу и приказивање наставних филмова.

Начин експлоатације већ израђених наставних филмова зависи од броја копија у којима је дотични филм умножен и броја пројектора у јединицама. У сваком случају, треба тежити да се тај број што више повећа, како би поједини филмови што пре дошли у јединице и како би се њихово приказивање ускладило са одговарајућим разделом обуке. Ово тим пре што не би било ни методски правилно, а ни корисно да се, рецимо, филмови из обуке одељења приказују у разделу обуке чете или у неком вишем разделу. С друге стране, сами филмови ће имати несразмерно већи успех ако буду приказивани непосредно после одржаних вежби, јер ће се у том случају такав филм много боље схватити, а и наставна питања са вежбе знатно боље разјаснити и дуже времена остати у сећању гледалаца.

Теориски би било правилно да се наставни филмови приказују:

1) непосредно после изведених тема — вежби, а у сваком случају док су претставе и утисци са изведених вежби још увек свежи и доста јаки. Ако би временски распон од дана када је тема — вежба изведена и дана приказивања филма био велики, наставни филм не би могао у пуној мери да одигра своју улогу, а у појединим случајевима уопште је не би могао ни одиграти; 2) непосредно пре извођења тема — вежби, да би старешине и војници донекле унапред схватили како ће се тема — вежба извести и каква би требала да буде њихова улога у току извођења тих вежби. Иако ту начелно спадају наставно-методски филмови (који обрађују питања методике), можда би било правилно када би се пре извођења вежби приказивали и они филмови из групе правих наставних филмова који обрађују тежу материју. Оваква врста филмова могла би се приказивати и пре и после извођења вежби — занимања, нарочито ако је наставна материја добро обрађена; и 3) кратки наставни филмови који обрађују само пар питања из неке теме — вежбе, чије је извођење везано за учионицу или салу, а обрађују материју која се односи на опис технике, морално васпитање, итд., могу се приказивати у току извођења саме теме, вежбе или предавања, при чему тај филм служи за њихово поткрепљење и допуну.

Када је реч о начину приказивања филмова, треба напоменути да је пре њиховог приказивања лице под чијом се контролом врши приказивање дужно да скрене пажњу гледаоцима на која битна питања у филму гледаоци треба да обрате пажњу и да им после завршетка приказивања пружи потребна објашњења. Разуме се да би то лице требало да буде наставник који изводи обуку, а не техничко лице које рукује апаратуром. Да би наставник који даје потребна тумачења филма могао да обави своју дужност, мора се претходно детаљно упознати са садржајем и задатком филма који се приказује, јер се при приказивању филма без потребног објашњења не могу очекивати резултати које филм треба и може да да.